

УДК 346.3

Анастасія Токунова,

здобувач Інституту економіко-правових досліджень
НАН України**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ
В ДОГОВОРІ МІЖНАРОДНОГО ФАКТОРИНГУ***

У роботі досліджено питання здійснення повідомлення боржнику про відступлення права вимоги за договором міжнародного факторингу, подано низку пропозицій стосовно вдосконалення правового регулювання відносин у цій сфері.

Ключові слова: факторинг, договір міжнародного факторингу, Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг.

Міжнародний факторинг з кожним роком стає все більш вагомим засобом підвищення ефективності господарювання. Використання його, як правило, є вигідним як постачальнику, так і покупцю. Це призводить до зростання обсягів послуг, які надаються в рамках міжнародного факторингу. Отже, для України було б корисним застосовувати світовий досвід надання цієї послуги. Зрозуміло, що дане питання цікавить як науковців, так і практиків. Зокрема дослідженнями сфери міжнародного факторингу в Україні займалися О. Бабич [1], І. Буценко [2], О. Ковтонюк [3], О. Пальчук [4], Н. Тараба [5] тощо. Ці дослідження сформуливали певну теоретичну базу, підгрунття, яке дає змогу надалі розвивати міжнародний факторинг, пристосовувати його до використання в українських реаліях. Разом із тим, достатньо невивченою залишається сфера, що стосується конкретних питань, особливостей операції міжнародного факторингу. Таким чином, актуальним є розроблення окремих аспектів процедури здійснення міжнародного факторингу.

Метою даної роботи є вдосконалення сфери здійснення повідомлення боржнику в рамках операції міжнародного факторингу.

Відповідно до положень Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг, боржник зобов'язаний сплатити фактору в тому, і лише в тому випадку, якщо боржник не знає про переважне право іншої особи на платіж і якщо письмове повідомлення про відступлення права вимоги: (а) надане боржнику постачальником або фактором під керівництвом постачальни-

ка; (б) обґрунтовано визначає дебіторську заборгованість, яка була передана, і фактора, якому, або на рахунок якого, боржник зобов'язаний здійснити платіж; та (с) стосується права грошової вимоги, яка впливає з договору купівлі-продажу товарів, укладеного під час або до того, як зроблено повідомлення [6].

Тобто основну роль у факті повідомлення грає постачальник – клієнт за договором факторингу.

Питання здійснення повідомлення міститься й у нормах Цивільного кодексу України. Стаття 1082 цього нормативного акта закріплює обов'язок боржника здійснити платіж факторові за умови, що він одержав від клієнта або фактора письмове повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові, і в цьому повідомленні визначена грошова вимога, яка підлягає виконанню, а також названий фактор, якому має бути здійснений платіж [7]. Очевидно, що виконання цієї умови покладає на іншу особу обов'язок здійснити таке повідомлення. Законодавець встановив альтернативу щодо вибору того, хто саме має здійснити повідомлення.

Відповідно до §§ 402, 403 Німецького цивільного уложення (далі – НЦУ) первісний кредитор зобов'язаний повідомити новому кредиторі відомості, необхідні для здійснення права вимоги, а також передати такі, що знаходяться в його розпорядженні, документи, необхідні для підтвердження вимоги. Також первісний кредитор зобов'язаний видати новому кредиторі, на його вимогу, засвідчений в офіційному порядку документ про відступлення [8].

* Рекомендовано до друку відділом економіко-правових проблем попередження економічних правопорушень Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Таким чином, створюються умови, щоб повідомлення, за необхідності, могла здійснити будь-яка сторона: як клієнт, так і фактор, який отримує всі необхідні документи для підтвердження свого права вимагати суму боргу. Одночасно з цим, § 409 НЦУ визначає, що до повідомлення прирівнюється оформлення первісним кредитором документа про відступлення права вимоги новому кредитору та пред'явлення його боржникові. § 410 НЦУ встановлює, що боржник повинен виконати зобов'язання лише після пред'явлення йому документа про відступлення, який складено первісним кредитором [9]. Таким чином, даний правовий акт визначає ключовою фігурою під час повідомлення про відступлення права вимоги саме первісного кредитора (за договором факторингу – клієнта).

Одночасно з цим, у літературі зазначається, що обов'язок повідомлення боржника щодо відступлення права вимоги, яке відбулося, має покладатися не на клієнта, а на фінансового агента, оскільки, якщо боржника не було письмово повідомлено, що відбувся перехід права кредитора до іншої особи, ризик несприятливих наслідків несе новий кредитор [10]. Не можна погодитися з таким підходом, оскільки метою договору факторингу є спрощення обігу та відповідних відносин між сторонами, а дана пропозиція хоч і покладе всю відповідальність щодо повідомлення на фактора, навряд чи спростить процедуру стягнення коштів з боржника, оскільки клієнт володіє більшою кількістю важелів для здійснення ефективного (такого, що мінімізує вірогідність витребування додаткових доказів, виникнення суперечностей тощо) повідомлення.

Таким чином, зважаючи на вищевикладене та на статус сторін у договорі, пропонується рекомендувати покласти обов'язок щодо сповіщення боржника саме на клієнта.

Окремо слід торкнутися питання форми повідомлення боржника щодо здійсненого відступлення. Зокрема викликають деякі питання вимоги до повідомлення, встановлені в ч. 4 ст. 1 Конвенції УНІДРУА, зокрема щодо того, що: (а) письмове повідомлення може бути не підписане, але в ньому обов'язково повинна зазначатись особа, яка його зробила або від імені якої воно зроблене; (б) «письмове повідомлення» включає телеграми, телекси і будь-які інші види телекомунікаційних повідомлень, які можна відтворити у формі документа, але не обмежується ними. Так, чи означає дане формулювання те, що особ-

ливістю міжнародного факторингу є можливість використання більш спрощеної форми для здійснення повідомлення.

Надалі, зі змісту ст. 8 цього ж акта вбачається, що вимоги до повідомлення висуваються достатньо серйозні, визначається, що таке повідомлення має: бути наданим боржнику постачальником або фактором під керівництвом постачальника; обґрунтовано визначати дебіторську заборгованість, яка була передана, і фактора, якому або на рахунок якого боржник зобов'язаний здійснити платіж; стосуватися права грошової вимоги, яке впливає з договору купівлі-продажу товарів, укладеного під час або до того, як зроблено повідомлення [11]. Отже, разом із достатньо суворими вимогами до змісту повідомлення встановлюється більш спрощений спосіб його здійснення. Такий підхід вбачається зрозумілим, оскільки дію Конвенції УНІДРУА спрямовано на пришвидшення господарського обігу.

Що стосується телекомунікаційних повідомлень, слід зазначити, що Законом України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV під телекомунікаціями розуміється передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідових, оптичних або інших електромагнітних системах [12]. Практика свідчить, що достатньо розповсюдженим та таким, що найбільш швидко розвивається, є спосіб передавання даних через комп'ютерні мережі. Що стосується використання інструментів телекомунікацій щодо договорів факторингу, в зарубіжній науковій літературі вказується на можливість їх використання. Так, наприклад, О. Біла, спіраючись на положення, визначені Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), в яких вказується, що «шляхом електронної торгівлі можуть здійснюватися наступні правочини (перелік не закритий): купівля-продаж, поставка... факторинг... а також інші правочини у сфері промислового та ділового співробітництва», доводить, що договір факторингу може бути укладений в електронній формі [13]. Отже, можна зробити висновок, що, якщо в електронній формі може бути укладено навіть договір міжнародного факторингу, то здійснення повідомлення боржнику про відступлення права вимоги за цим договором можна здійснити таким чином тим паче. Разом із тим виникає наступне питання – чи є практично можливим здійснення цього відповідно до вимог законодавства України.

Щодо останнього слід зазначити на-

ступне. В Україні діє Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV, який не лише регулює принципи та правила електронного документообігу, а й закріплює важливе положення про те, що можливим є нотаріальне посвідчення угод, укладених шляхом створення електронного документа (електронних документів), яке здійснюється відповідно до закону (ч. 4 ст. 8) [14]. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV у ч. 4 ст. 4 також вказує на можливість здійснення нотаріальних дій із засвідчення справжності електронного цифрового підпису на електронних документах, яке має вчинятися відповідно до порядку, встановленого законом [15]. Дані положення мають велике значення як для загальних принципів укладення угод, так і для питання щодо форми повідомлення боржника, яке розглядається в цьому дослідженні. Адже законодавець закріплює можливість нотаріального засвідчення достовірності документів, яке є ключовим в укладенні багатьох договорів. Зважаючи на важливість для боржника встановлення достовірності отриманого ним повідомлення, доцільним було б використання нотаріального посвідчення здійснення повідомлення про відступлення права вимоги.

Основним джерелом, на яке спираються нотаріуси під час щоденної роботи, є Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 295/5, у п. 8 глави 7 якого визначається, що, за наявності технічних можливостей роботи з електронними документами, нотаріус засвідчує справжність електронного цифрового підпису на таких документах за правилами, передбаченими чинним законодавством [16]. Правил таких ані даний документ, ані пов'язані з ним нормативно-правові акти не визначають. Тобто, незважаючи на закріплену можливість нотаріального посвідчення відповідних документів, порядок здійснення цього відсутній, що, зважаючи на вимоги до нотаріусів щодо високого рівня дотримання букви закону, практично призводить до відсутності можливості такого посвідчення.

Природно, електронний документообіг за таких умов є ускладненим і у процесі здійснення факторингу, що, наприклад, пов'язано з проблемами щодо встановлення справжності документів, які спрямовуються як повідомлення про укладення відповідного договору або слугують доказами здійсненого відступлення.

Тому вказаний вище Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України доцільно доповнити нормами щодо процедури нотаріального посвідчення електронних документів, що надасть можливість розширити сферу його використання.

Також слід сказати, що цей Порядок у п. 1.2 глави 20 визначає, що передача заяв в електронній формі про проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» подаються державному реєстратору для проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, здійснюється відповідно до Порядку подання та обігу електронних документів державному реєстратору [17]. Тобто використання положень Порядку подання та обігу електронних документів державному реєстратору для окремих аспектів електронного документообігу розуміється укладачами Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України можливим.

Таким чином, доцільним є доповнення Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України процедурою засвідчення електронних документів. До того часу, коли відповідні положення буде встановлено, пропонується використовувати повідомлення про відступлення права вимоги за договором факторингу, здійснене на паперових носіях та засвідчене у встановленому для таких документів порядку. У разі необхідності швидкого передавання даних є можливим переведення його в електронну форму за допомогою сканування. Також необхідно рекомендувати сторонам:

- використовувати електронний документообіг лише з попереднім визначенням у договорі факторингу правил, за якими його може бути здійснено;

- здійснювати повідомлення з тих джерел, з яких попередньо відбувалося листування щодо первісного контракту, на бланку особливого виду тощо;

- за умови сканування нотаріально посвідченого повідомлення про відступлення права вимоги – використовувати окремі положення щодо оформлення електронних документів, що направляються державному реєстратору, які визначено в Порядку подання та обігу електронних документів державному реєстратору, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 19.08.2011 р. № 2010/5 [18]. Зокрема пропонується дотримуватися вимог до сканування паперових носіїв документів, вказаних у п. 2.3 (у Порядку визначено,

що: формат зображення має бути чорнобілим; роздільна здатність – 150 150 точок на дюйм; глибина кольору – 4 біт; формат готового файла – компресований багатосторінковий TIFF; документи, які містять більше однієї сторінки, скануються в один файл; відскановані документи повинні бути придатні для сприйняття їх змісту людиною), крім положення про формат файлу (оскільки іноді більш доцільним буде кольорове сканування документа), а також встановити вказану в Порядку роздільну здатність сканування як мінімально можливо. Крім того, пропонується, за наявності технічної можливості, використовувати положення п. 2.5, яке вказує, що на кожному електронний документ формуються: файл,

який містить документ; файл, який містить електронний цифровий підпис заявника або нотаріуса, крім документа, що посвідчує повноваження уповноваженої особи. Також корисним буде спосіб надсилання даних з використанням архівації.

Таким чином, у роботі було проаналізовано питання здійснення боржнику повідомлення про відступлення права вимоги за договором міжнародного факторингу, здійснено ряд пропозицій щодо вдосконалення процедури останнього. Перспективними для подальшого дослідження залишаються питання визначення доказів, які підтверджують факт відступлення права вимоги, строк здійснення повідомлення тощо.

ПРИМІТКИ

1. Бабич О. М. Застосування факторингу в операціях з експорту товарів в Україні / О. М. Бабич // Наукові записки НаУКМА. – 2001. – Т. 19: Спеціальний випуск: у 2 ч. – Ч. 1. – С. 256–259.
2. Буценко І. М. Факторинг у міжнародній торгівлі / І. М. Буценко // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 5. – С. 53–55.
3. Ковтонюк О. В. Особливості реалізації міжнародного факторингу в контексті глобальної фінансової кризи / О. В. Ковтонюк // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 172. – С. 165–168.
4. Пальчук О. І. Факторинг на ринку фінансових послуг : монографія / О. І. Пальчук ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2011. – 164 с.
5. Тараба Н. Зовнішньоекономічні угоди з комерційним фінансуванням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Наталя Вікторівна Тараба. – К., 2007. – 223 с.
6. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28.05.1988 р. // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 49.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
8. German Civil Code. – Офіційний переклад англійською мовою Burgerliches Gesetzbuch станом на 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf.
9. Там само.
10. Рудых С. Гражданско-правовой механизм реализации договора финансирования под уступку денежного требования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Светлана Николаевна Рудых. – Иркутск, 2009. – С. 155–156.
11. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28.05.1988 р. // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 49.
12. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
13. Белая О. Б. Форма международной коммерческой сделки, заключенной с помощью электронных средств связи [Електронний ресурс] / О. Б. Белая // Журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 1. – С. 20–25. – Режим доступу : http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1376&Itemid=232.
14. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
15. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
16. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22.02.2012 р. № 295/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 632.
17. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку подання та обігу електронних документів державному реєстратору» від 19.08.2011 р. № 2010/5 // Офіційний вісник

України. – 2011. – № 68. – Ст. 2616.
18. Там само.

Токунова Анастасія. Уведомление об уступке права требования по договору международного факторинга.

В работе исследованы вопросы осуществления уведомления должника об уступке права требования по договору международного факторинга, внесен ряд предложений касательно усовершенствования правового регулирования отношений в этой сфере.

Ключевые слова: факторинг, договор международного факторинга, Конвенция УНИДРУА о международном факторинге.

Tokunova Anastasiya. Notification of assignment of rights under international factoring contract.

In the research paper questions of debtor notice of assignment of rights under international factoring contract were explored, a number of suggestions were made concerning the improvement of the legal regulation of relations in this area.

Key words: factoring, international factoring agreement, UNIDROIT Convention on international factoring.